

Tomasz Woś

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

tom.wos@poczta.umcs.lublin.pl

Wyroki interpretacyjne i zakresowe w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego

*Interpretative and Limited Judgments in the Jurisprudence
of the Constitutional Tribunal*

STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy problematyki wyroków interpretacyjnych i zakresowych w orzecznictwie Trybunału konstytucyjnego w Polsce. Wyroki te odgrywają istotną rolę w sądowej kontroli zgodności prawa z konstytucją. W nauce prawa zaczęto je wyróżniać wraz z odejściem od pierwotnego, dychotomicznego podziału wyroków TK na wyroki stwierdzające całkowitą i jednoznaczną zgodność lub niezgodność przepisu z konstytucją. Opracowanie definiuje wyroki interpretacyjne i zakresowe oraz charakteryzuje ich rolę i funkcje. Wyrok interpretacyjny jest orzeczeniem, w sentencji którego TK stwierdza zgodność lub niezgodność z konstytucją przepisu prawnego w określonym jego rozumieniu. Jego zadaniem nie jest usuwanie niejedności i rozbieżności wykładni przepisów prawa, lecz eliminacja tego spośród możliwych wariantów interpretacyjnych kontrolowanego przepisu, który jest niezgodny z konstytucją. Wyrok zakresowy jest orzeczeniem, w sentencji którego TK stwierdza zgodność albo niezgodność z konstytucją przepisu prawnego w określonym (podmiotowym, czasowym lub przedmiotowym) zakresie jego zastosowania. Wyrok zakresowy zmierza do rozstrzygnięcia, czy przepis prawny, którego rozumienie nie budzi wątpliwości, jest zgodny z konstytucją w pewnym zakresie jego zastosowania. Opracowanie prezentuje również wady i zalety wyroków interpretacyjnych i zakresowych, biorąc pod uwagę poglądy doktryny i orzecznictwa w tym zakresie, oraz analizuje liczbę tych wyroków na tle ogólnej liczby orzeczeń wydawanych w ostatnich latach przez TK w przedmiocie konstytucyjności prawa.

Słowa kluczowe: orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; wyroki interpretacyjne; wyroki zakresowe; wyroki częściowe; kontrola konstytucyjności prawa; konstytucja

Jedną z podstawowych gwarancji nadrzędności konstytucji¹ w systemie źródeł prawa jest sądowa kontrola zgodności prawa z konstytucją. W Polsce, podobnie jak w większości współczesnych państw Europy kontynentalnej, kontrola ta jest realizowana przez szczególnie organ władzy sądowniczej zwany Trybunałem Konstytucyjnym (TK)².

Konstytucyjna charakterystyka modelu Trybunału Konstytucyjnego w Polsce nie określa rodzajów orzeczeń wydawanych przez ten organ. W art. 190 ust. 4 konstytucji mowa jest jedynie o orzeczeniu stwierdzającym niezgodność (niekonstytucyjność) w kontekście wznowienia postępowania. Problematyka ta nie jest również szczegółowo uregulowana w ustawie o Trybunale Konstytucyjnym³, która w art. 94 stanowi jedynie, iż TK wydaje orzeczenia w dwóch formach: wyroku lub postanowienia. W niniejszym artykule poza zainteresowaniem pozostawiam postanowienia TK, koncentrując się na wyrokach dotyczących badania zgodności aktów normatywnych z konstytucją⁴.

W pierwszych latach funkcjonowania Trybunału Konstytucyjnego w doktrynie wykształcił się prosty, dychotomiczny podział jego wyroków w przedmiocie kontroli konstytucyjności prawa na dwie grupy: wyroki afirmatywne (pozytywne)⁵, które stwierdzają zgodność badanego przepisu z konstytucją, oraz wyroki negatoryjne (negatywne)⁶, które stwierdzają jego niekonstytucyjność⁷. Są to wyroki o tzw. prostych skutkach prawnych⁸.

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U., nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej jako: konstytucja.

² G. Kryszewski, *Trybunał Konstytucyjny*, [w:] *Prawo konstytucyjne*, red. M. Grzybowski, Białystok 2009, s. 334; L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2014, s. 339–340.

³ Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. z 2015 r., poz. 1064 ze zm.), dalej jako: ustawa o TK. Artykuł uwzględnia stan prawny z 31 stycznia 2016 r.

⁴ Z. Czeszejko-Sochacki, *Sądownictwo konstytucyjne w Polsce na tle porównawczym*, Warszawa 2003, s. 337–339.

⁵ Zob. np. wyrok TK z dnia 18 marca 2014 r., sygn. SK 53/12, OTK-A 2014, nr 3, poz. 32; wyrok TK z dnia 16 października 2014 r., sygn. SK 20/12, OTK-A 2014, nr 9, poz. 102.

⁶ Są jedynym rodzajem orzeczeń wymienionym w przepisach konstytucji (art. 190 ust. 4). Zob. np. wyrok TK z dnia 15 kwietnia 2014 r., sygn. SK 12/13, OTK-A 2014, nr 4, poz. 41; wyrok TK z dnia 28 października 2014 r., sygn. K 8/14, OTK-A 2014, nr 9, poz. 105.

⁷ Obok wyroków „afirmatywnych” i „negatoryjnych” w praktyce orzeczniczej TK pojawiły się tzw. wyroki „o braku niezgodności”, w sentencjach których stwierdza się, że przepis „nie jest niezgodny” z określoną konstytucyjną regulacją. Zob. np. wyrok TK z dnia 13 grudnia 2005 r., sygn. SK 53/04, OTK-A 2005, nr 11, poz. 134; wyrok TK z dnia 4 kwietnia 2006 r., sygn. K 11/04, OTK-A 2006, nr 4, poz. 40.

⁸ M. Tulej, *Orzecznictwo interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego a reguły wykładni prawa*, Warszawa 2012, s. 86–87; M. Florczak-Wątor, *Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i ich skutki prawne*, Poznań 2006, s. 89; Z. Czeszejko-Sochacki, *Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego: pojęcie, klasyfikacja i skutki prawne*, „Państwo i Prawo” 2000, z. 12, s. 17; D. Nowicki, *Miejsce orzeczeń interpretacyjnych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2012, z. 10, s. 48.

W praktyce podział ten okazał się jednak niewystarczający. TK w swoim bogatym, rozwijanym od 1986 r., orzecznictwie dawno odszedł od prostego orzekania, że przepis jest zgodny lub niezgodny z konstytucją⁹. W wyroku z dnia 31 stycznia 2001 r. (sygn. P 4/99) Trybunał Konstytucyjny słusznie zauważył, że

[...] uproszczeniem byłoby ujmowanie relacji między kwestionowanymi przepisami ustawowymi i mającymi stanowić podstawę ich oceny przepisami konstytucji tylko i wyłącznie w kategoriach całkowitej i jednoznacznej zgodności lub braku zgodności. Norma ustawowa może być bowiem tylko częściowo sprzeczna z konstytucją, zaś w części (w określonym zakresie) z nią zgodna. Może też zachodzić szczególna sytuacja, gdy niektóre tylko interpretacje przepisu prawnego uznane zostają za sprzeczne z konstytucją¹⁰.

Z tego powodu, oprócz wyroków o tzw. prostych skutkach prawnych, w nauce prawa zaczęto wyróżniać również inne rodzaje wyroków, w szczególności wyroki interpretacyjne i zakresowe, którym poświęcam niniejszy artykuł¹¹.

Wyrok interpretacyjny jest orzeczeniem, w sentencji którego Trybunał Konstytucyjny stwierdza zgodność lub niezgodność z konstytucją przepisu prawnego w określonym jego rozumieniu („przepis [...] rozumiany jako [...] jest zgodny/niezgodny”)¹². W tym wypadku mamy do czynienia z przypisaniem atrybutu konstytucyjności lub niekonstytucyjności do normatywnej treści zakodowanej w przepisie prawnym, a ustalonej w wyniku uprzedniej jego wykładni¹³. Wyroki te dzieli się w doktrynie na afirmatywne wyroki interpretacyjne¹⁴ (orzekające konstytucyjność zakwestionowanego przepisu w danym rozumieniu) oraz negatywne wyroki interpretacyjne¹⁵ (orzekające niekonstytucyjność kontrolowanego przepisu w określonym rozumieniu)¹⁶. Zadaniem wyroku interpretacyjnego nie jest usuwanie niejednołitości i rozbieżności wykładni przepisów prawa, lecz eliminacja tego spośród możliwych wariantów interpretacyjnych kontrolowanego przepisu, który jest niezgodny z konstytucją. Uzasadnieniem dla wydania tego typu wyroku jest założenie, iż skoro poddany kontroli Trybunału Konstytucyjnego przepis może być interpretowany w sposób zgodny z konstytucją, to nie ma powodu do wydawania wyroku pozbawiającego ten przepis mocy obowiązującej.

⁹ J. Dominowska, *Klasyfikacja orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 5, s. 47.

¹⁰ Wyrok TK z dnia 31 stycznia 2001 r., sygn. P 4/99, OTK 2001, nr 1, poz. 5.

¹¹ Oprócz wyroków interpretacyjnych i zakresowych, stanowiących przedmiot niniejszego artykułu, w literaturze wyróżnia się także wyroki aplikacyjne, z klauzulą odraczącą oraz prewencyjne. Zob. M. Florczak-Wątor, *op. cit.*, s. 112–129.

¹² Zob. np. wyrok TK z dnia 21 czerwca 2005 r., sygn. P 25/02, OTK-A 2005, nr 6, poz. 65; wyrok TK z dnia 27 września 2012 r., SK 4/11, OTK-A 2012, nr 8, poz. 97; wyrok TK z dnia 18 września 2014 r., K 44/12, OTK-A 2014, nr 8, poz. 92.

¹³ M. Florczak-Wątor, *op. cit.*, s. 89, 93; M. Tulej, *op. cit.*, s. 103.

¹⁴ Zob. np. wyrok TK z dnia 4 grudnia 2001 r., sygn. SK 18/00, OTK 2001, nr 8, poz. 256.

¹⁵ Zob. np. wyrok TK z dnia 10 lipca 2000 r., sygn. SK 12/99, OTK 2000, nr 5, poz. 143.

¹⁶ J. Dominowska, *op. cit.*, s. 45–47.

Wyrok taki na równi z innymi orzeczeniami TK jest wyposażony w moc powszechnie obowiązującą i jest ostateczny (art. 190 ust. 1 konstytucji)¹⁷.

Trybunał Konstytucyjny, wydając wyrok interpretacyjny, kieruje się postulatem powściągliwości sędziowskiej i domniemaniem zgodności ustawy z konstytucją, które może być obalone jedynie w razie wykazania, że w żadnym z możliwych sposobów rozumienia przepisu nie jest on zgodny z konstytucją. Wyroki interpretacyjne bazują na metodzie wykładni w zgodzie z konstytucją, która polega na nadaniu kontrolowanemu przepisowi takiego rozumienia, przy którym jest on zgodny z normami i wartościami konstytucyjnymi. W literaturze zwraca się uwagę, że wykładnia ta nie może jednak prowadzić do podważenia jednoznacznego rezultatu wykładni językowej oraz nie może być zastosowana w sytuacji, w której ustawa nie spełnia wymogu określoności regulacji prawnej dotyczącej podstawowych praw jednostki. W tych wypadkach TK powinien stwierdzić niekonstytucyjność przepisu i zrezygnować z ustalenia w sentencji zgodnego z konstytucją jego rozumienia¹⁸.

Trybunał Konstytucyjny w swojej działalności orzeczniczej kieruje się ukształtowanym orzecznictwem sądowym i respektuje jednolitą wykładnię kontrolowanego przepisu prawa¹⁹. Praktyka ta opiera się na założeniu, że rzeczywista treść wielu przepisów prawnych formułuje się dopiero w procesie ich stosowania. Organy stosujące przepisy prawne mogą, niezależnie od intencji prawodawcy, wydobywać z nich treści nie do pogodzenia z normami i wartościami, których poszanowania wymaga konstytucja. W niektórych przypadkach Trybunał Konstytucyjny może wskazać, posługując się metodą wykładni ustawy w zgodzie z konstytucją, właściwe rozumienie przepisów prawnych organom je stosującym. Jeżeli jednak określony sposób rozumienia przepisu prawnego utrwalił się już w sposób oczywisty, a zwłaszcza jeśli znalazł jednoznaczny wyraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego bądź Naczelnego Sądu Administracyjnego, to należy uznać, że nabrał on w praktyce swego stosowania taką właśnie treść, jaką odnalazły w nim instancje sądowe. Jeżeli zaś tak rozumiany przepis nie da się pogodzić z normami i wartościami konstytucyjnymi, to Trybunał Konstytucyjny może orzec o jego niezgodności z konstytucją, co z kolei stwarza prawodawcy możliwość bardziej precyzyjnego i jednoznacznego uregulowania danej kwestii²⁰.

¹⁷ Wyrok TK z dnia 11 grudnia 2011 r., sygn. SK 16/00, OTK 2001, nr 8, poz. 257.

¹⁸ M. Florczak-Wątor, *op. cit.*, s. 94–95; J. Trzeciński, *Orzeczenia interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2002, z. 1, s. 10; M. Granat, *Prawo konstytucyjne w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2014, s. 338.

¹⁹ M. Tulej, *op. cit.*, s. 133; *Zgromadzenie Ogólne Sędziów Trybunału Konstytucyjnego, 29 marca 2004 roku. O tak zwanych wyrokach interpretacyjnych Trybunału Konstytucyjnego. Proces prawotwórczy w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Studia i Materiały Trybunału Konstytucyjnego” 2004, t. 20, s. 217–219.

²⁰ Wyrok TK z dnia 3 października 2000 r., sygn. K 33/99, OTK 2000, nr 6, poz. 188.

Należy podkreślić, że problematyka orzecznictwa interpretacyjnego Trybunału Konstytucyjnego była przedmiotem licznych dyskusji i kontrowersji w doktrynie i orzecznictwie. Przeciwnicy wyroków interpretacyjnych wskazywali między innymi na brak podstawy prawnej ich wydawania oraz zwracali uwagę, że TK nie może w sposób wiążący ustalać w sentencjach swoich orzeczeń zgodnego z konstytucją rozumienia badanych przepisów prawa, bowiem w świetle konstytucji z 1997 r. utracił on kompetencję do ustalania powszechnie obowiązującej wykładni ustaw. W orzecznictwie sądowym wskazywano, że wydawanie przez TK wyroków interpretacyjnych ze skutkiem powszechnie obowiązującym nie harmonizuje z uprawnieniem sądów do samodzielnego dokonywania wykładni prawa w toku jego stosowania w konkretnych sprawach i jest niewątpliwym ograniczeniem niezawisłości sędziowskiej (sędziowie bowiem w myśl art. 178 ust. 1 konstytucji podlegają tylko konstytucji oraz ustawom)²¹.

Większość przedstawicieli doktryny opowiada się jednak za orzecznictwem interpretacyjnym. Należy podzielić pogląd, iż wszelkie próby odmówienia TK prawa wydawania wyroków interpretacyjnych są wyrazem niezrozumienia jego konstytucyjnej pozycji jako organu kontroli zgodności prawa z konstytucją. Uprawnienie TK do wydawania wyroków interpretacyjnych znajduje swoje źródło, tak jak w przypadku pozostałych rodzajów orzeczeń, w art. 2 konstytucji i w zasadzie demokratycznego państwa prawnego. Podstawa prawna tego orzecznictwa mieści się w art. 188 w związku z art. 190 konstytucji²². Interpretacja przepisów prawnych jest nieodłącznym elementem kontroli konstytucyjności prawa. TK orzeka bowiem nie tyle o konstytucyjności przepisów, ile o konstytucyjności norm prawnych, które są zawarte w konkretnych przepisach. Jeżeli TK ustali dwa rozumienia przepisu – zarówno zgodne, jak i niezgodne z konstytucją – to powinno to znaleźć wyraz w sentencji orzeczenia. Brak sprecyzowania, w jakim rozumieniu przepis jest zgodny z konstytucją, stwarzałyby fałszywe przekonanie, że w każdym rozumieniu przepis spełnia wymagania wzorca konstytucyjnego²³.

²¹ M. Haczkowska, *Glosa do wyroku TK z 4 XII 2001 r., SK 18/00*, „Państwo i Prawo” 2002, z. 8, s. 101; A. Józefowicz, *Orzeczenia interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 1999, z. 11, s. 30–32; M. Jaśkowska, *Skutki orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego dla procesu stosowania prawa wobec zasady bezpośredniego stosowania konstytucji*, [w:] *Institucje współczesnego prawa administracyjnego. Księga Jubileuszowa Profesora zw. dra hab. Józefa Filipka*, red. I. Niżnik-Dobosz, Kraków 2001, s. 281–282; K. Pietrzykowski, *O tak zwanych „interpretacyjnych” wyrokach Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sądowy” 2004, nr 3, s. 26–29; J. Mikołajewicz, *Orzeczenia zakresowe i interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego jako przejaw kryzysu legitymizacji legalnej*, [w:] *Normalność i kryzys. Jedność czy różnorodność. Refleksje filozoficzno-prawne i ekonomiczno-społeczne w ujęciu aksjologicznym*, red. J. Oniszcuk, Warszawa 2010, s. 233–238.

²² M. Tulej, *op. cit.*, s. 136, 141; J. Trzciniński, *op. cit.*, s. 10–11, 14; D. Czoik, *Kompetencje Trybunału Konstytucyjnego do wydawania orzeczeń interpretacyjnych*, „Jurysta” 2003, nr 12, s. 27–28.

²³ M. Florczak-Wątor, *op. cit.*, s. 102.

Nie sposób również zgodzić się ze stanowiskiem, że wyroki interpretacyjne ograniczają niezawisłość sędziowską. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 maja 2000 r. słusznie zauważył, iż trudno wskazać racje, dla których wiążące dla sądu byłoby rozstrzygnięcie TK najdalej idące, czyli uznające określony przepis prawny za niezgodny z konstytucją, a tym samym uniemożliwiające sądowi stosowanie tego przepisu, a nie byłoby wiążące rozstrzygnięcie mniej radykalne – afirmujące moc obowiązującą przepisu przy zastrzeżeniu określonego jego rozumienia²⁴.

Za wyrokami interpretacyjnymi przemawiają również konstytucyjne zasady bezpieczeństwa prawnego, stabilności i pewności obowiązującego prawa oraz zaufania obywatela do stanowionego przez państwo prawa. Orzecznictwo interpretacyjne pełni także funkcję ochronną dla systemu prawa. W wyrokach interpretacyjnych TK odkodowuje poprawną konstytucyjnie normę prawną i tym samym wpływa na derogację jak najmniejszej liczby przepisów prawa²⁵.

Drugim rodzajem wyroków TK, który chciałbym bliżej omówić, są wyroki zakresowe. Są to orzeczenia, w sentencji których TK stwierdza zgodność albo niezgodność z konstytucją przepisu prawnego w określonym (podmiotowym, czasowym lub przedmiotowym) zakresie jego zastosowania²⁶. W przypadku wyroków zakresowych mamy do czynienia z przypisaniem atrybutu konstytucyjności lub niekonstytucyjności nie całej jednostce redakcyjnej tekstu prawnego, lecz jej określone mu fragmentowi, a dokładnie pewnej normie prawnej, którą można w całości lub części dekodować z określonego przepisu prawnego. Należy bowiem pamiętać, że przepisy prawne zazwyczaj wysławiają nie jedną normę prawną, lecz wiele, czy częściej elementy nie jednej normy, lecz wielu²⁷.

Wyroki zakresowe, podobnie jak wyroki interpretacyjne, są powszechnie obowiązujące i ostateczne (art. 190 ust. 1 konstytucji). Mogą one mieć charakter pozytywny i negatywny. Charakter pozytywny mają wyroki, w których kwestie konstytucyjności są rozstrzygane w odniesieniu do treści zawartej w przepisie prawnym („w zakresie, w jakim dotyczy” lub „w zakresie, w jakim odnosi się do”). O charakterze negatywnym wyroku zakresowego można mówić w sytuacji, gdy kwestie konstytucyjności są rozstrzygane w odniesieniu do treści normatywnej pomijanej w takim orzeczeniu („w zakresie, w jakim pomija” lub „w zakresie, w jakim nie uwzględnia”)²⁸.

Pewną odmianą wyroków zakresowych są tzw. wyroki częściowe. TK, stosując ten sposób orzekania, podkreśla konstytucyjność lub niekonstytucyjność pew-

²⁴ Wyrok TK z dnia 8 maja 2000 r., sygn. SK 22/99, OTK 2000, nr 4, poz. 107.

²⁵ Z. Czeszejko-Sochacki, *Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego...*, s. 28; M. Tulej, *op. cit.*, s. 133; J. Trzciniński, *op. cit.*, s. 10–11; M. Dąbrowski, *Funkcje Trybunału Konstytucyjnego związane z hierarchiczną kontrolą konstytucyjności prawa*, Olsztyn 2015, s. 135–136.

²⁶ M. Florczak-Wątor, *op. cit.*, s. 103.

²⁷ J. Mikołajewicz, *op. cit.*, s. 232.

²⁸ M. Tulej, *op. cit.*, s. 98.

nej części przepisu prawnego, przyjmując w sentencji formułę rozstrzygnięcia: „przepis [...] w części [...] jest zgodny/niezgodny z konstytucją”²⁹. Jednocześnie w literaturze zwraca się uwagę, iż w kwestii stosowania sformułowań „w zakresie” oraz „w części” TK nie jest do końca konsekwentny i niekiedy w sposób zamienny używa tych określeń w sentencjach orzeczeń³⁰.

Zgodnie z definicją wyroki zakresowe rozstrzygają o konstytucyjności badanego przepisu prawnego w jednym z trzech zakresów jego zastosowania. Pierwszy zakres podmiotowy rozstrzyga o konstytucyjności przepisu w stosunku do określonej grupy podmiotów, której ten przepis dotyczy. Krąg adresatów przepisu prawnego może być wyznaczony bądź w drodze pozytywnej regulacji prawnej (przez wskazanie grupy adresatów, której przepis dotyczy)³¹, bądź w drodze regulacji negatywnej (przez wskazanie grupy adresatów wyłączonych z zakresu zastosowania danego przepisu)³², bądź w drodze tzw. pominięcia prawodawczego (gdy mamy do czynienia z nieuwzględnieniem w regulacji prawnej określonej grupy adresatów)³³. Drugi rodzaj wyroków zakresowych rozstrzyga o konstytucyjności przepisu w stosunku do określonego zakresu czasowego jego obowiązywania. W tego rodzaju wyrokach niekonstytucyjność odnoszona jest do pewnego wycinka czasowego, co do którego w sposób niezgodny z konstytucją obowiązuje nakaz lub zakaz stosowania przepisu³⁴. Wyroki w zakresie czasowym najczęściej dotyczą sytuacji naruszających zasadę niedziałania prawa wstecz (*lex retro non agit*), przypadków nieprzestrzegania okresu dostosowawczego (tj. *vacatio legis*)³⁵ lub zaniechania wprowadzenia takiego okresu przez prawodawcę³⁶. Trzeci, najczęściej występujący w orzecznictwie, rodzaj wyroku zakresowego rozstrzyga konstytucyjność w odniesieniu do zakresu przedmiotowego badanego przepisu prawnego. Pod pojęciem „zakresu przedmiotowego przepisu” należy rozumieć jego treść, sens, meritum – to, co jest przedmiotem jego regulacji³⁷. Przedmiot ten może być określony zarówno w sposób pozytywny, jak i negatywny³⁸.

Szczególną rolę wśród wyroków zakresowych pełnią wyroki o niekonstytucyjności tzw. pominięcia prawodawczego. Należy podkreślić, iż kognicja TK

²⁹ Zob. np. wyrok TK z dnia 12 maja 2008 r., sygn. SK 43/05, OTK-A 2008, nr 4, poz. 57; wyrok TK z dnia 25 lutego 2014 r., sygn. SK 65/12, OTK-A 2014, nr 2, poz. 14.

³⁰ A. Kustra, *Wyroki zakresowe Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 2011, nr 4, s. 57–58; M. Tulej, *op. cit.*, s. 100; M. Florczak-Wątor, *op. cit.*, s. 104.

³¹ Zob. np. wyrok TK z dnia 21 stycznia 2014 r., P 26/12, OTK-A 2014, nr 1, poz. 3.

³² Zob. np. orzeczenie TK z dnia 23 października 1995 r., sygn. K 4/95, OTK 1995, nr 2, poz. 11.

³³ Zob. np. wyrok TK z dnia 30 września 2002 r., sygn. K 41/01, OTK-A 2002, nr 5, poz. 61.

³⁴ M. Florczak-Wątor, *op. cit.*, s. 107–108.

³⁵ Zob. np. orzeczenie TK z dnia 28 grudnia 1995 r., sygn. K 28/95, OTK 1995, nr 3, poz. 21.

³⁶ M. Tulej, *op. cit.*, s. 98.

³⁷ Zob. np. wyrok TK z dnia 3 czerwca 2002 r., sygn. K 26/01, OTK-A 2002, nr 4, poz. 40; wyrok TK z dnia 18 grudnia 2014 r., sygn. K 50/13, OTK-A 2014, nr 11, poz. 121.

³⁸ M. Florczak-Wątor, *op. cit.*, s. 108–109.

obejmuje wyłącznie kontrolę tzw. pominięć prawodawczych, nie obejmuje zaś tzw. zaniechań prawodawczych. Zaniechanie polega na tym, że ustawodawca świadomie pozostawia określoną kwestię w całości poza uregulowaniem prawnym, zaś w przypadku pominięcia prawodawczego prawodawca, normując określoną sferę stosunków, dokonuje tego w sposób niepełny, regulując ją tylko fragmentarycznie. W przypadku pominięcia prawodawczego zarzut niekonstytucyjności może więc dotyczyć tego, co ustawodawca w danym akcie pominął, choć – postępując zgodnie z konstytucją – powinien był unormować. Ocena pominięć prawodawczych często dokonywana jest przez pryzmat zasady równości, zakazującej stanowienia regulacji, które dyskryminują lub w sposób nieuzasadniony uprzywilejowują poszczególne grupy adresatów³⁹. W sentencjach wyroków zakresowych wydawanych w tego typu sprawach TK używa formuły typu „w zakresie, w jakim pomija”, „w zakresie, w jakim nie uwzględniła”⁴⁰.

Dopuszczalność wydawania wyroków zakresowych budzi znacznie mniejsze kontrowersje niż dopuszczalność wydawania wyroków interpretacyjnych. Za wyrokami zakresowymi przemawia *argumentum a maiori ad minus*. Jeżeli bowiem TK może orzec o zgodności lub niezgodności z konstytucją całego przepisu, to tym bardziej może orzec o zgodności lub niezgodności z konstytucją przepisu w określonej części bądź w określonym zakresie (zwłaszcza jeżeli pozostała część/zakres nie budzi wątpliwości pod względem konstytucyjności)⁴¹.

Za wyrokami zakresowymi przemawia również zasada powściągliwości sędziowskiej. W myśl tej zasady TK nie powinien pozbawiać mocy obowiązującej przepisu, który tylko w pewnym zakresie i w pewnej części jest niekonstytucyjny⁴². Jest to szczególnie istotne, gdy podmiot, który zainicjował kontrolę, domaga się zbadania konstytucyjności przepisu tylko w określonym zakresie. Nadgorliwość TK nie jest tu wskazana, tym bardziej że zgodnie z art. 50 ust. 1 ustawy o TK, orzekając, jest on związany zakresem zaskarżenia wskazanym we wniosku, pytaniu prawnym lub skardze konstytucyjnej⁴³.

Pomimo licznych zalet wyroki zakresowe mają także pewne wady. Rozszczepianie regulacji prawnej w drodze orzeczenia niekonstytucyjności na część zgodną i niezgodną z konstytucją narusza jej konstrukcję całościową i może jej nadać taki kształt, który jest całkowicie nieadekwatny do intencji prawodawcy. Ponadto wydanie wyroku zakresowego orzekającego niekonstytucyjność przepisu prawnego w pewnym zakresie jego zastosowania, nie powoduje przereda-

³⁹ Wyrok TK z dnia 24 października 2001 r., sygn. SK 22/01, OTK 2001, nr 7, poz. 216; orzeczenie TK z dnia 3 grudnia 1996 r., sygn. K 25/95, OTK 1996, nr 6, poz. 52.

⁴⁰ J. Mikołajewicz, *op. cit.*, s. 233.

⁴¹ K. Pietrzykowski, *op. cit.*, s. 16–17.

⁴² TK powinien ograniczyć się w tym przypadku do pozbawienia (wyrokiem zakresowym) mocy obowiązującej przepisu prawnego tylko w tym zakresie (w tej części), w którym jest niekonstytucyjny, a nie w całości.

⁴³ M. Tulej, *op. cit.*, s. 102.

gowania tekstu przepisu o tę niekonstytucyjną treść. Pozostaje ona w literalnym brzmieniu przepisu i nie jest wyróżniona w żaden sposób, co może rodzić niepewność co do faktycznej treści prawa. Praktyka sądowa potwierdza te słabe strony wyroków zakresowych, ponieważ niekiedy są trudności z respektowaniem ich w orzecznictwie sądowym⁴⁴.

Warto zauważyć, że w doktrynie wyroki stwierdzające konstytucyjność lub niekonstytucyjność badanego przepisu prawnego w określonym zakresie jego zastosowania były niekiedy utożsamiane z wyrokami interpretacyjnymi⁴⁵. Koncepcja orzeczeń interpretacyjnych w szerokim znaczeniu nie wytrzymała jednak próby czasu i utożsamianie tych dwóch rodzajów wyroków jest nieuzasadnione, bowiem mają one zupełnie inne cele i skutki. Wyrok interpretacyjny ma na celu rozstrzygnięcie, czy możliwe jest takie rozumienie poddanego kontroli przepisu prawnego, przy którym przepis ten będzie zgodny z konstytucją. Wyrok zakresowy zmierza natomiast do rozstrzygnięcia, czy przepis prawny, którego rozumienie nie budzi wątpliwości, jest zgodny z konstytucją w pewnym zakresie jego zastosowania⁴⁶.

Analiza orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego w ostatnich latach pozwala zauważyć, że następuje stopniowe odejście od formuły wyroków interpretacyjnych na rzecz formuły wyroków zakresowych. Wydawanie wyroków interpretacyjnych ma charakter jedynie incydentalny. Tymczasem na tle ogólnej liczby orzeczeń w przedmiocie konstytucyjności prawa liczba wyroków zakresowych zdecydowanie rośnie, stopniowo osiągając poziom najliczniejszych do tej pory wyroków o tzw. prostych skutkach prawnych. Wzrastająca rola wyroków zakresowych jest niewątpliwie przejawem ewolucji orzecznictwa TK, które sukcesywnie dostosowuje się do podlegającej ciągłym zmianom rzeczywistości prawnej⁴⁷.

BIBLIOGRAFIA

- Czeszejko-Sochacki Z., *Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego: pojęcie, klasyfikacja i skutki prawne*, „Państwo i Prawo” 2000, z. 12.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Sądownictwo konstytucyjne w Polsce na tle porównawczym*, Warszawa 2003.
- Czoik D., *Kompetencje Trybunału Konstytucyjnego do wydawania orzeczeń interpretacyjnych*, „Jurysta” 2003, nr 12.

⁴⁴ M. Florczak-Wątor, *op. cit.*, s. 111; M. Tulej, *op. cit.*, s. 102; postanowienie SN z dnia 6 maja 2003 r., sygn. I CO 7/03, OSNC 2004, nr 1, poz. 14.

⁴⁵ J. Trzciniński, *op. cit.*, s. 3–6.

⁴⁶ D. Nowicki, *op. cit.*, s. 49–50; M. Florczak-Wątor, *op. cit.*, s. 104.

⁴⁷ M. Tulej, *op. cit.*, s. 146; M. Florczak-Wątor, *op. cit.*, s. 101, 106; *Rodzaje rozstrzygnięć zawartych w wyrokach Trybunału Konstytucyjnego w latach 1998–2014*, www.trybunal.gov.pl/sprawy-w-trybunale/statystyka/Dane_szczegolowe_z_lat_1998-2014 [dostęp: 31.01.2016].

- Dąbrowski M., *Funkcje Trybunału Konstytucyjnego związane z hierarchiczną kontrolą konstytucyjności prawa*, Olsztyn 2015.
- Dominowska J., *Klasyfikacja orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 5.
- Florczak-Wątor M., *Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i ich skutki prawne*, Poznań 2006.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2014.
- Granat M., *Prawo konstytucyjne w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2014.
- Haczkowska M., *Glosa do wyroku TK z 4 XII 2001 r.*, SK 18/00, „Państwo i Prawo” 2002, z. 8.
- Jaśkowska M., *Skutki orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego dla procesu stosowania prawa wobec zasady bezpośredniego stosowania konstytucji*, [w:] *Institucje współczesnego prawa administracyjnego. Księga Jubileuszowa Profesora zw. dra hab. Józefa Filipka*, red. I. Niżnik-Dobosz, Kraków 2001.
- Józefowicz A., *Orzeczenia interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 1999, z. 11.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U., nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Kryszewski G., *Trybunał Konstytucyjny*, [w:] *Prawo konstytucyjne*, red. M. Grzybowski, Białystok 2009.
- Kustra A., *Wyroki zakresowe Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 2011, nr 4.
- Mikołajewicz J., *Orzeczenia zakresowe i interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego jako przejaw kryzysu legitymizacji legalnej*, [w:] *Normalność i kryzys. Jedność czy różnorodność. Refleksje filozoficzno-prawne i ekonomiczno-społeczne w ujęciu aksjologicznym*, red. J. Oniszczuk, Warszawa 2010.
- Nowicki D., *Miejsce orzeczeń interpretacyjnych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2012, z. 10.
- Orzeczenie TK z dnia 23 października 1995 r., sygn. K 4/95, OTK 1995, nr 2, poz. 11.
- Orzeczenie TK z dnia 28 grudnia 1995 r., sygn. K 28/95, OTK 1995, nr 3, poz. 21.
- Orzeczenie TK z dnia 3 grudnia 1996 r., sygn. K 25/95, OTK 1996, nr 6, poz. 52.
- Pietrzykowski K., *O tak zwanych „interpretacyjnych” wyrokach Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sądowy” 2004, nr 3.
- Postanowienie SN z dnia 6 maja 2003 r., sygn. I CO 7/03, OSNC 2004, nr 1, poz. 14.
- Rodzaje rozstrzygnięć zawartych w wyrokach Trybunału Konstytucyjnego w latach 1998–2014*, www.trybunal.gov.pl/sprawy-w-trybunale/statystyka/Dane_szczegolowe_z_lat_1998-2014 [dostęp: 31.01.2016].
- Trzeciński J., *Orzeczenia interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2002, z. 1.
- Tulej M., *Orzecznictwo interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego a reguły wykładni prawa*, Warszawa 2012.
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. z 2015 r., poz. 1064 ze zm.).
- Wyrok TK z dnia 8 maja 2000 r., sygn. SK 22/99, OTK 2000, nr 4, poz. 107.
- Wyrok TK z dnia 10 lipca 2000 r., sygn. SK 12/99, OTK 2000, nr 5, poz. 143.
- Wyrok TK z dnia 3 października 2000 r., sygn. K 33/99, OTK 2000, nr 6, poz. 188.
- Wyrok TK z dnia 31 stycznia 2001 r., sygn. P 4/99, OTK 2001, nr 1, poz. 5.
- Wyrok TK z dnia 24 października 2001 r., sygn. SK 22/01, OTK 2001, nr 7, poz. 216.
- Wyrok TK z dnia 4 grudnia 2001 r., sygn. SK 18/00, OTK 2001, nr 8, poz. 256.
- Wyrok TK z dnia 3 czerwca 2002 r., sygn. K 26/01, OTK-A 2002, nr 4, poz. 40.
- Wyrok TK z dnia 30 września 2002 r., sygn. K 41/01, OTK-A 2002, nr 5, poz. 61.
- Wyrok TK z dnia 21 czerwca 2005 r., sygn. P 25/02, OTK-A 2005, nr 6, poz. 65.
- Wyrok TK z dnia 13 grudnia 2005 r., sygn. SK 53/04, OTK-A 2005, nr 11, poz. 134.
- Wyrok TK z dnia 4 kwietnia 2006 r., sygn. K 11/04, OTK-A 2006, nr 4, poz. 40.
- Wyrok TK z dnia 12 maja 2008 r., sygn. SK 43/05, OTK-A 2008, nr 4, poz. 57.
- Wyrok TK z dnia 11 grudnia 2011 r., sygn. SK 16/00, OTK 2001, nr 8, poz. 257.

Wyrok TK z dnia 27 września 2012 r., SK 4/11, OTK-A 2012, nr 8, poz. 97.

Wyrok TK z dnia 21 stycznia 2014 r., P 26/12, OTK-A 2014, nr 1, poz. 3.

Wyrok TK z dnia 25 lutego 2014 r., sygn. SK 65/12, OTK-A 2014, nr 2, poz. 14.

Wyrok TK z dnia 18 marca 2014 r., sygn. SK 53/12, OTK-A 2014, nr 3, poz. 32.

Wyrok TK z dnia 15 kwietnia 2014 r., sygn. SK 12/13, OTK-A 2014, nr 4, poz. 41.

Wyrok TK z dnia 8 września 2014 r., K 44/12, OTK-A 2014, nr 8, poz. 92.

Wyrok TK z dnia 16 października 2014 r., sygn. SK 20/12, OTK-A 2014, nr 9, poz. 102.

Wyrok TK z dnia 28 października 2014 r., sygn. K 8/14, OTK-A 2014, nr 9, poz. 105.

Wyrok TK z dnia 18 grudnia 2014 r., sygn. K 50/13, OTK-A 2014, nr 11, poz. 121.

Zgromadzenie Ogólne Sędziów Trybunału Konstytucyjnego, 29 marca 2004 roku. O tak zwanych wyrokach interpretacyjnych Trybunału Konstytucyjnego. Proces prawotwórczy w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, „Studia i Materiały Trybunału Konstytucyjnego” 2004, t. 20.

SUMMARY

The article discusses interpretative and limited judgments in the jurisprudence of the Constitutional Tribunal in Poland. These judgments are of great significance in the judicial control of law's conformity to the Constitution. They were distinguished following the departure from the original, dichotomic division of the Constitutional Tribunal's judgments into those deciding the full and unambiguous consistency or inconsistency of an act with the Constitution. The article defines interpretative and limited judgements, and describes their roles and functions. An interpretative judgement is a decision in which the Constitutional Tribunal decides the conformity or non-conformity of a relevant act to the Constitution in its given interpretation. Its aim is not to eliminate non-uniformity or divergence in the interpretation of legal regulations, but to eliminate from all potential interpretative variants of a relevant act the one that is inconsistent with the Constitution. A limited judgement is a decision in which the Constitutional Tribunal decides the conformity or non-conformity of an act to the Constitution in a specific (subjective, objective or time) scope of its application. A limited judgement aims to decide whether a legal regulation whose interpretation is unambiguous, is consistent with the Constitution in a given scope of its application. The article also describes advantages and disadvantages of interpretative and limited judgements, accounting for the relevant views in the doctrine and jurisprudence in this respect, and examines the number of these judgements against the general number of judgements concerning the constitutionality of law that were passed by the Constitutional Tribunal in recent years.

Keywords: jurisprudence of the Constitutional Tribunal; interpretative judgements; limited judgements; examination of the constitutionality of law; the Constitution